

Refererat av Evelina Ericsson:

Dynamik, dialog och delaktighet – för utveckling av stadens landskap

En del av Landskapsforum 2013

Under konferensen Landskapsforum, den 14:e november 2013, anordnades en gemensam session av Riksantikvarieämbetet, Boverket, Formas och Arkitektur- och designcentrum. Utgångspunkter för sessionen var:

- En stad byggs inte, den ackumuleras och omformas över tid. Detta sker ibland genom medveten planering, ibland genom tillfälligheter, men alltid genom människors sociala och kulturella praktiker.
- Utmaningar – strukturomvandlingar, exempelvis industrinedläggningar, förtätning och utglesning av stadslandskapet samt funktionsuppdelning.
- Vikten av att lämna vissa platser oplanerade och öppna för olika bruk och funktioner.
- Planering i dialog med människor utifrån deras upplevelser, erfarenheter och användning av staden.

Moderator under dagen var Mathias Holmberg. Huvudtalare var Katarina Saltzman från Göteborgs universitet. Tre exempel presenterades under dagen för att belysa mellanrummens bredd och komplexitet. Nedan följer ett referat från den två timmar långa sessionen.

Introduktion

Sessionen *Dynamik, dialog och delaktighet – för utveckling av stadens landskap* inleddes med att Arrangerande myndigheter hälsade alla välkomna. Daniel Nilsson från Riksantikvarieämbetet berättade att myndigheterna har haft ett gemensamt regeringsuppdrag om att främja hållbar stadsutveckling sedan hösten 2009. Regeringsuppdraget avrapporterades tidigare i år, men det gemensamma arbetet med hållbar stadsutveckling fortsätter. Syftet med arbetet har varit att medverka till en ökad samverkan inom politikområden med ansvar för stadplanering, boendefrågor arkitektur och kulturmiljö. Ett särskilt fokus har legat på sociala och kulturella aspekter.

Vidare introducerade Daniel dagens tema – det urbana landskapet som är under ständig förändring och förhandling. Platser som övergivits, blivit över eller befinner sig i någon slags övergång kan erbjuda utrymme för det oväntade och oplanerade. Alla (platser) med sitt förflutna och sina berättelser. Mellanrummen är på så sätt viktiga delar av stadens dynamik. På sessionen ville arrangerande myndigheter diskutera människors möjligheter att vara med och forma och definiera stadsrummen. Men också hur fysisk planering och stadsbyggande kan stötta medborgardriven stadsutveckling. Är det möjligt att planera för det oplanerade?

Mathias Holmberg var moderator under dagen och presenterade programmet för seminariet. Han kopplade an till Daniels introduktion och pekade på att de så kallade mellanrummen som en viktig del av staden. Mellanrummen möjliggör en påverkan. Mathias menade att det är viktigt att reflektera kring ämnet, vilket även är syftet med sessionen. Mathias inledde med frågorna: Vem

äger mellanrummen? Vem definierar dem? Vem får tillgång? Vem är grindvakter? Behöver vi tänka om i planeringen? Och om ja – i så fall hur?

Katarina Saltzman, institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet Mellanrummens möjligheter

Katarina Saltzman var huvudtalare under sessionen och diskuterade mellanrummens möjligheter utifrån sitt forskningsarbete vid Göteborgs universitet.

Mellanrummets natur

Katarina inledde med ett försök till att fånga in mellanrummets natur. Hon beskrev mellanrummen som ofärdiga och/eller tillfälliga. De är utrymmen som väntar, insmugna i landskapet. De befinner sig i gränslandet. De är till synes övergivna och överblivna. De kan av vissa upplevas som skräpiga eller otrygga, men dessa platser är en del av omgivningen. Katarina hävdade att dessa platser kan ses som vår tids mest karaktäristiska kulturlandskap.

Katarina kopplade även an till Landskapskonventionen i sin presentation. Enligt konventionen rymmer begreppet landskap såväl vardagsmiljöer- som utpekade värdefulla miljöer. Katarina påpekade att mellanrummen inte alltid är vackra utan ofta vanvårdade. Men enligt konventionen och i realiteten kan dessa platser ändå vara viktiga för människors livskvalitet.

Katarina presenterade forskningsprojektet *Efemära landskap - studier av stadsrandens dynamik* finansierat av Formas och utfört i samarbete med etnologiska institutionen vid Göteborgs universitet. Projektet behandlade tillfälliga landskap i stadens utkant, mellanrum som tar plats i gråzonen och de människor som brukar dem. Projektet resulterade i boken *Mellanrummens möjligheter* från år 2010.

Projektet behandlade miljöer så som småindustrier, ödetomter och kvarglömd åker. Platser där möte mellan stad och landsbygd sker, som agerar som små enklaver i otakt med omgivningen. Dessa platser uppfattas ofta som om de har "blivit över." De utmanar vedertagna gränsdragningar, både geografiskt men även mellan privat och offentligt, mellan dåtid, nutid och framtid.

Katarina fortsatte diskutera kring definitionen av dessa platser, som under sessionen benämndes mellanrum. Vad ska vi kalla dessa ingenmansland? Flera termer används: mellanrum, gränsszon och förändringsområde bland annat. De är varken land eller stad samtidigt som de är både och. Inom forskning och planering används termer som, stadsranden, brown fields och periurbana landskap. Dessa begrepp har dock ingen förankring i vardagligt språkbruk.

Mellanrum i landskapet

Landskapsforum behandlade genomgående landskapsbegreppet och hur det kan tillämpas, brukas och leda till nya perspektiv. Katarina kopplade an till föregående talare under dagen genom att tala om staden och mellanrummen som landskap. Hon pekade på att landskap finns överallt, även i mellanrummen.

Staden är växande och under ständig utveckling, och i denna utveckling blir stadensutkant intressant. Det är i mellanrummen och utkanten som vi vill bygga inför framtiden. Välplanerade städer innehåller alltid sprickor, luckor och öppningar. Katarina diskuterade vidare om vi skulle kunna planera med marginaler och utrymme för det oförutsägbara. Mellanrummen är en effekt av den moderna planeringen samtidigt som mellanrummen är en förutsättning för den välplanerade staden.

Mellanrummen är möjliga områden för framtida projekt. Men vad händer nu på dessa platser, innan framtidens projekt har ägt rum? Katarina pekade på bristen av kunskap kring vad som försiggår på en plats som står inför en förändringsprocess. Framtidsplaner har en tendens att kasta skuggor över mellanrummens landskap. Skuggorna påverkar de vardagliga aktiviteterna.

Landskap, menar Katarina, utgörs av relationer där konflikter mellan olika intressen uppstår. Växter, djur och människor verkar alla i landskapet och det innebär alltid ett kompromissande med andras möjligheter att ta plats.

I landskapet förenas tid och rum. Ofta sker förändringar långsamt, men ibland snabbt och radikalt. Föränderliga landskap i stadens utkanter och mellanrum är ofta påtagliga, att uppmärksamma dessa platser kan göra det lättare ifrågasätta uppfattningen om landskapet som stabilt och oföränderligt. Det kan lära oss något reellt om det tillfälliga och flyktiga.

Hur närmar vi oss då dessa flyktiga mellanrum? Katarina menar att människor som i sin vardag brukar mellanrummen visar på hur kulturlandskap omformas och omtolkas av de som använder dem. Samtidigt ställer sig Katarina tvekan inför att använda begreppet *kulturlandskap*. Hon vill ogärna hävda en gräns mellan natur och kultur då kultur och natur samspelar. De geologiska, ekologiska, historiska och sociala aspekterna samspelar. Detta blir extra tydligt i stadens utkant.

Mellanrum erbjuder ofta en plats för de som inte kan hitta utrymme för sina aktiviteter varken i staden eller på landsbygden. Platserna erbjuder en tillfällig frizon för människor, men även för växter och biotoper. Detta kan förstås genom begreppet *heterotopi*, en rumslig frizon som utmanar samhällets kontroll och ordning.

Att förstå mellanrummen

Efter ett inledande försök till att fånga mellanrummens natur ställde Katarina frågan: Hur ska vi förstå ett mellanrum? Hon citerade etnologen Orvar Löfgren som menar att oklarheten ligger i mellanrummens natur. De är ytor tomma på innehåll, gränzoner och ingemansland, de är vita luckor i landskapet. Samtidigt kan de beskrivas som ett svart hål som drar in människor och företeelser, en mötesplats, en övergång. Mellanrum är ett ambivalent territorium fyllt med laddning. Detta resulterar i mellanrummens paradoxala natur: de är både tomma på innehåll och fyllda med mening på en och samma gång.

Mellanrummen kan definieras utifrån vad de *inte* är. Idag kan vi se ett växande intresse för mellanrummen, de utgör ett åtråvärt utrymme inom flera ämnen. Mellanrum tas oavbrutet i besiktning. Mellanrummen saknar en egen identitet, samtidigt ger de en plats åt de som inte har en självklar plats. Mellanrum kan uppfattas som oklara och hotfulla samtidigt erbjuds utrymme för nya ordningar. Genom detta utrymme, menar Katarina, kan mellanrum erbjuda en utväg ur

ett dualistiskt tankesätt. Landskapet uppfattas som varken eller då vår värld är uppdelad i land och stad, natur och kultur.

Planeringsperspektivet på förändring inkluderar före och efter, men väldigt sällan *under tiden*. Det finns inget planeringsperspektiv på de platser som befinner sig i väntan på en kommande förändring.

Mellanrummens möjligheter

Katarina avslutade sin presentation med att ställa frågan: vad händer om man närmar sig staden från utkantens sprickor? Vad händer om vi väljer att se dessa platser? Kanske kan nya möjligheter framträda i stadslandskapet. I Landskapskonventionens anda behöver vi uppmärksamma att mellanrummens landskap finns och att de används.

Katarina formulerade slutligen en utmaning inför framtiden: att finna former för att engagera de människor som använder dessa platser.

Dialog med publik

Efter Katarinas presentation öppnades det upp till diskussion med publiken. En fråga från publiken rörde syftet med forskningsprojektet. Katarina påpekade att det var att visa på att mellanrummen finns och att se värdet i dem. Syftet har aldrig varit att statistiskt bevara dessa miljöer. Vidare fördes en diskussion kring naturen och kulturens samverkan i mellanrummen, och hur mellanrummen inte endast är en frizon för människor utan även för växtlighet. Katarina påpekade att hon hellre talar om mellanrummen som en landskapskaraktär snarare än en landskapstyp.

Mathias ställde även en fråga till publiken: hur många har besökt ett mellanrum den senaste månaden? Ungefär hälften av alla åhörare hade gjort det, och flera hade även besökt platsen just med syftet att besöka ett mellanrum. Söker vi oss medvetet till mellanrummen och i så fall varför?

Med den inledningen presenterades det första av tre exempel som belyser mellanrummens komplexitet och bredd.

Niklas Hansson, Göteborgs Universitet

Loppmarknaden Kommersen - om urbana berättelser och hållbar kulturell förtätning

Fil. dr. Niklas Hansson vid Göteborgs Universitet presenterade fallet Kommersen - om urbana berättelser och hållbar kulturell förtätning. Projektet är en pilotstudie vars syfte är att undersöka kulturell förtätning och så kallade lagrade kulturella värden.

Ett spännande och hållbart stadsliv

Niklas Hanson inledde med att förklara bakgrundsarbetet med pilotstudien. Inledningsvis ställde forskningsgruppen sig frågan: vad är livet på loppmarknaden Kommersen? De pratade med flera aktörer och de som verkar på platsen.

Även byggnaden och platsen undersöktes utifrån ett historiskt perspektiv. Huset var en av få byggnader som representerade platsens tidigare träindustri. Alla annan liknande bebyggelse var redan försvunnen och riven. Byggnadens läge är i dag centralt och därför även väldigt eftertraktat. Marken har högt exploateringsvärde. Kommunen är i dagsläget intresserade av vad denna plats kan bli i framtiden. I byggnaden har det bedrivits en loppmarknad sedan 2000, år 2005 målades byggnadens fasad av kända graffitikonstnärer.

Niklas förklarade varför de valde att undersöka just Kommersen. Han presenterade en programhandling från stadsbyggnadskontoret i Göteborg som uttryckte mål kring en mångfald av olika stadsmiljöer, mötesplatser, och ett spännande och hållbart stadsliv som gynnar god ekonomisk tillväxt och som ger en robust social struktur. Niklas menar att loppmarknaden Kommersen redan uppfyller alla dessa mål, kvaliteter som man siktade på i framtiden.

Platsens värde och möjligheter

Niklas berättade att om Kommersens olika värden. Byggnaden har både ett kulturhistoriskt värde och ett värde som ett lokalt landmärke. Utöver detta har byggnaden även estetiska värden i form av den konstnärliga utsmyckningen på fasaden.

Vad betyder då platsen för besökare och säljare? Platsen erbjuder ett utrymme att socialisera, det är både en mötesplats och en arena för kulturellt utbyte. Tydligt är, enligt Niklas, Kommersens låga trösklar när det kommer till både ekonomisk och sociala resurser. Platsen erbjuder en mötesplats för människor med olika socialt och ekonomiskt kapital.

Platsen är även en typ av entreprenörsskola. Då säljare hjälper varandra och en gemenskap skapas. Här träffas även köpare och säljare, och flera mjuka värden togs upp av både besökare och säljare på loppisen. En intern kultur har skapats på Kommersen.

Kommersen, menar Niklas, har möjligheten att agera som en trigger för utbyten av olika slag. I en segregerad stad kan denna centralt belägna loppmarknad ge utrymme åt att flera från hela Göteborg träffas och utbyter kulturella erfarenheter. Kommersen är en blandad plats, kan den i själva verket erbjuda gratis integration?

Niklas avslutade presentationen med att sammanfatta platsens värden. Kommersens värde är dels som ett minne över en historisk tid, men platsen har även estetiska, ekologiska, ekonomiska och sociala värden. Kommersen innebär integration för de som vanligtvis inte rör sig i den delen av staden.

Elof Hellström, kulturkampanjen

Cyklopens kulturhus – en plats, ett äventyr, en rörelse

Det andra utav tre exempel presenterades av Elof Hellström från Kulturkampanjen. Elof presenterade arbetet med att bygga och etablera ett fritt kulturhus i Stockholm. Kulturkampanjen har sedan starten 2003 byggt två kulturhus i Högdalen, varpå det första brann ned 2008 och det senare bygget nyligen invigdes i September 2013.

Ett center för icke-kommersiell kultur

Gruppen Kulturkampanjen startade 2003-2008 som en ockupationsgrupp. Ambitioner var att skapa ett center för icke kommersiell kultur. Ockupationerna slutade med att gruppen blev utkörd av polisen. Då bestämde sig Kulturkampanjen för att börja prata med politikerna och få till en dialog. Målet var fortfarande ett fritt kulturhus – men de möttes varken av ett ja eller nej, utan ett kanske. Kulturkampanjen bestämde sig då för att bygga ett hus själva.

Elof diskuterade även hur olika platser laddas med olika innebörder beroende på perspektiv. Många av de ockuperade husen uppfattades av allmänheten som otrygga, skräpiga och oattraktiva. För Elof betyder de istället trygghet och säkerhet, byggnaderna har även ett estetiskt värde som kan omhändertas. Istället för att se övergivna och tomma byggnader som problematiska vill Elof uppmana till att se dem som en möjlighet till medskapande.

Elof berättade vidare om arbetet med att bygga kulturhuset Cyklopen. De fick tillslut en bit mark nedanför Högdalstoppen. För andra kan denna plats uppfattas som den sämsta tänkbara platsen, men för gruppen som arbetade med det nya kulturhuset betydde den nya möjligheter. Återigen tog Elof upp de skilda perspektiven och hur de påverkar uppfattningen av en plats. Högdalstoppen är byggt med skrot och uppfattas kanske inte direkt som attraktiv, men det är samtidigt en plats för flera olika aktiviteter, som exempelvis skateboardåkning. Efter invigningen 2008 anordnades fester, konserter, filmvisningar och workshops på platsen. Här fanns även Stockholms enda lagliga graffitiplank.

Samma år, 2008, blev Cyklopen nedbränd, troligtvis var det en grupp nynazister som brände ned huset.

Att uppehålla sig vid det tillfälliga och arbeta med medborgardeltaktighet

Under åren 2008 till 2013 pågick arbetet med att bygga upp Cyklopen igen. Elof berättade om den långa processen och hur de pratade med media och politiker och jobbade konstant med att få bygglov. De tog två år att få bygglov för Cyklopen 2. Det fanns många problem – bland annat var det svårt att veta vem man skulle prata med. Alla i gruppen arbetar ideellt, vilket även gjorde processen svår. Elof poängterade att detaljplaneringen i Sverige inte lämnar något utrymme för medborgarinitiativ. Detta gör det svårt för medborgare att hitta utrymme i staden att utrycka sig fritt i.

Tillslut fick gruppen tillfälligt bygglov för Cyklopen 2. Det tillfälliga bygglovets ser Elof som någonting positivt i slutändan då de betydde att de var tvungna att uppehålla sig vid det tillfälliga. Platsen för Cyklopen 2 blev även den i Högdalen.

Kulturkampanjen var på plats under en lång tid, vilket Elof menade var positivt. Genomgående då de byggde huset skapade de en relation med de som rörde sig på platsen. Alla deras möten var öppna och alla var välkomna att hjälpa till och bygga. Ingen skillnad fanns mellan de drivande i projektet och målgruppen. Elof återkom genomgående till medborgardelaktighet i sin presentation, och menade att arbetet med att bygga upp Cyklopen igen innebar medborgardelaktighet på en annan nivå än att ungdomar i förorten får välja färg på sin ungdomsgård. Det är möjligt att arbeta med medborgardialog på ett annat sätt. Samtidigt var och är Cyklopen ett tidskrävande projekt.

En plats som aldrig blir färdig

Likt Katarina som inledde sessionen med att tala om mellanrummen som en utväg ur ett dualistiskt synsätt diskuterade Elof hur Cyklopen bryter ner dikotomier så som offentligt och privat, arbete och fritid. Cyklopen suddar ut gränser, och även Elof tog upp Foucaults begrepp heterotopi. Viktigt för kulturkampanjen är att möjliggöra aktiv kultur, istället för passiv kultur, och att sudda ut gränser mellan besökare och aktörer.

Över 3000 personer kom på invigningen av Cyklopen 2 i september i år. Cyklopen är en plats som aldrig blir färdig, huset är inte sin materialitet utan det blir vad man fyller det med. Platser är relationella, och Cyklopen skapas och omskapas i samband med användarna.

Elof avslutade sin presentation med en uppmaning: för att åstadkomma ett offentligt rum räcker det inte med ett utpekande, det är en process som måste ske hela tiden. Att utnämna en plats som *en plats för alla* saknar betydelse. Ingen plats kan vara för alla, en plats är alltid ett spänningsfält mellan öppenhet och begränsning. Alla tilltalas inte av allt hos en plats, vi har alla olika estetiska preferenser. Istället för *en plats för alla* så borde vi erbjuda rum för skillnader och konflikter.

Anna Hesselgren & Ola Anderstedt, konstnärer Mellanrum i stadsomvandlingens Kiruna

Sessionens tredje och sista exempel presenterades av Anna Hesselgren och Ola Anderstedt, två konstnärer som arbetat med en förstudie i Kiruna som med hjälp av konstnärliga gestaltningsprocesser belyser mellanrummens vikt i stadsrummet.

Mellanrummen som mötesplatser

Anna och Ola inledde sin presentation med att peka på mellanrummen som en del av en socialt hållbar utveckling. Det är viktigt att bevara mellanrummen och tillåta nya mellanrum. Det finns ett behov i staden, menar de, av utrymmen som inte styr människors kroppsliga rörelser. Som öppnar upp för oväntade möjligheter.

Även Anna och Ola nämnde, likt föregående talare, begreppet heterotopi, och de pekade på hur mellanrum kan vara motpoler, eller motplatser, till det planerade stadsrummet. Mellanrummen kan utgöras av genomfarterna, eller det tillfälliga. De erbjuder en plats för sociala vardagliga praktiker och möjliggör möten som inte handlar om konsumtion.

Anna diskuterade vidare på temat mötesplats och pekade på hur bland annat regionala utvecklingsprogram ofta nämner en rik detaljhandel som en naturlig mötesplats. Anna och Ola vill snarare peka på mellanrummen som en plats för möten i staden. De som bor i staden ska ha en möjlighet att bestämma över mellanrummen.

En konstnärlig gestaltning av möjligheternas rum

Anna och Olas syfte med presentationen var inte att ge exempel på praktiker som kan äga rum i mellanrummen. Istället ville de visa på hur en konstnärlig gestaltningsprocess kan uppmärksamma behovet av mellanrum i det offentliga stadsrummet. Mellanrummen kan öka tryggheten. Att möjliggöra och tillåta mellanrummen är, menar de, en demokratisk fråga i vardagen.

Kirunas stadsplan ritades 1899 och inspirationen kom från Camillo Sitte. Staden planerades utifrån den upplevande människans synpunkt med ett uppbrutet gatunät och utsiktspunkter. Men vilken möjlighet har de som bor i Kiruna idag att påverka stadens utveckling? Och upplever de mellanrummen som viktiga? Detta var frågor som Anna och Ola sökte svar på i sin förstudie. De pratade bland annat med politiker, som menade att de inte vet vad som uppskattas och att det därför är svårt att planera för mellanrummen.

Hur kan planerarna lyssna på medborgarna och förstärka stadens kvaliteter? Anna och Ola talade om att bryta ned storskaligheten och se staden som innehållandes olika rum. Ett hållbart samhälle måste inkludera initiativ från de boende. Enligt en Kirunabo som de pratat med under arbetet med mellanrum i staden finns det inga mötesplatser i Kiruna. Den boende upplevde det gemensamma offentliga rummet vara fyllt med bilar.

Anna och Ola berättade vidare om hur de genom konstnärlig gestaltning ville visa på vad som händer på vi befinner oss i mellanrummen. Med hjälp av speglar som reflekterade sin omgivning fotograferades platsen ifrån olika perspektiv, under olika årstider. De ville visa på platserna som möjligheternas rum.

Behov av ett alternativt tänkande

Anna och Ola knöt an till tidigare presentationer och efterlyste ett alternativt tänkande rörande planering och specifikt detaljplanering. Idag är varje liten plats funktionsbestämd i detaljplan, vilket inte ger något utrymme för medborgarna att påverka. De tog upp internationella exempel där mer utrymme ges i planeringen för medborgarinitiativ. Exempelvis byggemenskap i Tyskland eller projekt som arbetat med medborgardialog i Köpenhamn. Oplanerade ytor öppnar upp för medborgare själva att planera

När det kommer till mellanrum i Kiruna menar Anna och Ola att det är viktigt att de blir integrerade delar i staden. De arbetade även med denna aspekt i sin konstnärliga gestaltning. Konstverken är plats-specifika och interaktiva. På detta sätt ville de lyfta mellanrummen som möjligheternas rum och förställningar om gemensamma rum. Genom användningen av speglar och glasskärmar kan platsen uppfattas på ett nytt sätt.

De jobbade även med citattexter inlagda i marken som beskriver olika händelser i Kiruna. Citaten placerades i mellanrummen, i vindens riktning. Alla gestaltningar gjorde flyttbara för att visa på tillfälligheten och flyktigheten.

Avslutningsvis berättade Anna och Ola om hur de även anordnade de så kallade *Mellanrumsdagarna*. Då bjöds Kirunabor in för att undersöka och skapa exempel på hur mellanrum användas. Publiken bjöds in för att delta i gestaltungsprocessen.

Avslutande diskussion ledd av Mathias Holmberg

Mathias Holmberg ledde den avslutande diskussionen med panel bestående av dagens talare. Mathias började med en reflektion kring planering, mellanrum och ägandeskap. Vem äger mellanrummen? Vilka ger tillgång till mellanrummen? Vart finns mellanrummen? Tydligt är att mellanrummen finns, men kanske måste vi byta perspektiv. Mathias pekade på alla platsers förgänglighet, alla platser är tillfälliga platser. Det tillfälliga kan vara kort eller långt, eller kanske både och. Mellanrum kan vara små, men även stora. Hur kan dessa platser generera värden?

Med det inleddes det första av två diskussionspass. De första frågorna behandlade handlingsutrymme i relation till mellanrummen:

- Hur kan fler få tillgång till mellanrummen?
- Hur kan ökat handlingsutrymme för egna initiativ och aktiviteter skapas i mellanrummen?
- Vilka hinder finns? Vilka är grindvakter?

Utifrån frågorna fick publiken formulera ett förslag eller en ny fråga till panelen.

Efter ett kortare diskussionspass i mindre grupper öppnades det upp för frågor och kommentarer till panelen. Inledningsvis rörde diskussionen definitionen av mellanrum, och hur dessa bör uppfattas.

En fråga berörde hur landskapsarkitekter varken ser mellanrum som en positiv eller negativ plats, utan endast en fysisk egenskap. Under dagen har talarna mest använd begreppet som ett mellanting, någonting odefinierat. Har det i själva verket båda värdena? Katarina svarade att enligt henne har mellanrum båda värdena, det rör sig om både en rumslig dimension och andra icke-rumsliga aspekter. Ola påpekade att det rör sig både om den fysiska aspekten men även om en förändringsprocess. Det handlar om en yta men även vad man gör med den. Anna fortsatte och menade att det omkringliggande definierar platsen, den omkringliggande bebyggelsen kan vara väldigt tydlig men mellanrummet i sig är otydligt. En följdfråga var då huruvida Sergels torg är ett mellanrum? Anna menade att det är det definitivt inte, Sergels torg är ett torg och därmed tydligt definierat och aktiverat.

Diskussionen väckte tankar kring hur olika praktiker tänker och uppfattar mellanrum i staden. Som en fysisk företeelse eller en plats som innefattar både en rumslig och en icke-rumslig aspekt.

Diskussionen fortsatte och behandlade risken med att mellanrummet försvinner i och med att fler ges tillgång till det. Genom att definiera ett mellanrum tar man då bort själva själen? Även aspekter som stadsodling togs upp under diskussionspasset. Stadsodling är ett exempel på hur fastighetsbolag och kommuner tillgängliggör och gestaltar mellanrum, vilket kan ses som ett intressant fenomen.

Hur kommuner och fastighetsbolag tillgängliggör mellanrummen ledde till ett resonemang kring huruvida man ska peta på mellanrummen? De som använder och aktiverar mellanrummen finns redan där - ska man verkligen göra någonting? Anna menade att stadsodling exempelvis kan begränsa användningen av ett mellanrum, den tillfälliga aspekten är viktigt och måste vara styrande. Ifrån publiken föreslogs en kampanj: "Rör inte mitt mellanrum"

Det andra diskussionspasset behandlade planering i relation till mellanrum:

- Hur kan det oplanerade ges mer handlingsutrymme genom planering?
- Hur kan vi få kunskap om det oplanerade?
- Vilka former av dialog krävs för att hörsamma det oplanerade?

Likt tidigare diskussionspass fick publiken möjlighet att först diskutera frågorna i mindre grupper för att sedan formulera ett förslag eller ny fråga.

Diskussionen inleddes med frågan huruvida det ens går att planera för det oplanerade? Om det inte går, kan vi i så fall få mer kunskap om det oplanerade? Det påpekades att ja, det går, men vi måste gå ut i verkligheten. Det framhölls också att det är viktigt att se staden som en process. Genom att se staden som föränderlig och dynamisk ger det utrymme för mellanrummen att utvecklas. Anna menade att vi inte kan planera för mellanrummen, men vi kan värna om dem.

Samtalet återkom även till det talarna tidigare påpekat, att inte detaljplanera för hårt. Elof tryckte återigen på vikten av att i detaljplanen ge mer utrymme för medborgarprojekt. Detta kan även skapa positiva värden för en hel stad, i form av attraktivitet och livskvalitet. Istället för att använda sig av en känd arkitekt för att marknadsföra staden kan man använda sig av de utrymmen och rörelser som redan finns. Ta tillvara på de resurser och drivkrafter som finns uppmanade Elof.

Samtalet rörde sig mycket kring huruvida det ens är önskvärt att planera och styra mellanrummens utveckling. Möjligtvis kan planeringen ändå se värdet av mellanrummen i staden, och se till de aktiviteter och rörelser som redan befinner sig och verkar på en plats.

Avslutningsvis tackade Mathias för en givande dag och en intressant diskussion. Jonas Olsson från Arkitektur- och designcentrum summerade sessionen med att peka på hur viktigt det är att fortsätta samtalet kring stadens dynamik, kring stadsplanering och medborgarinitiativ, och inte minst om mellanrummen. Samarbetet mellan Riksantikvarieämbetet, Formas, Boverket och Arkitektur- och designcentrum kommer förhoppningsvis att fortsätta även i framtiden. Diskussionen kring mellanrum kommer fortsätta i en eller annan form, hur detta kommer se ut mer konkret kommer förhoppningsvis visa sig i det nya året.

Vidare information

För mer information kring de olika projekten och talarna som presenterades under dagen besök gärna respektive hemsida:

Katarina Saltzman, Göteborgs universitet – Mellanrummens möjligheter

Om projektet Efemära landskap: proj.formas.se/detail.asp?arendeid=12824

Niklas Hansson, Göteborgs universitet – Fallet Kommersen

Om projektet Fallet Kommersen: www.mistraurbanfutures.org/sv/projekt/urban-cultures-fallet-kommersen

Elof Hellström, Kulturkampanjen – Cyklopen

Cyklopens hemsida: www.cyklopen.se

Anna Hesselgren och Ola Anderstedt, konstnärer – Mellanrum i stadsomvandlingens Kiruna

Anna Hesselgrens hemsida om hennes nuvarande projekt SAMP: www.stillalive.eu

Kontakta gärna de arrangerande myndigheterna vid vidare frågor kring sessionen och vårt gemensamma arbete med hållbar stadsutveckling:

Riksantikvarieämbetet

www.raa.se

Arkitektur- och designcentrum

www.arkdes.se

Boverket

www.boverket.se

Forskningsrådet Formas

www.formas.se

Arkitektur- och designcentrum
F.d. Arkitekturmuseet